

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

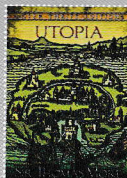
Επιστροφές Αλκιβιάδου 229
185 36 Πειραιάς

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 57 - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2016

σελ. 4

σελ. 8

σελ. 12

σελ. 18

σελ. 24

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 3 Συλλογικά**
Δράσεις και πρωτοβουλίες του Συλλόγου «Οι Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου, Αρχαιολογικών χώρων και Μνημείων Πειραιά» - Εκδηλοαπολογιστική Συνέλευση
- 4 Αρχιτεκτονικά**
Ο Ιερός Ναός του Αγίου Σπυρίδωνος.
Το Μοναστήρι και η κατάρα του σπιτιού του Μιαούλη
Του Γιώργου Γάρδα, Αρχιτέκτονα Μηχανικού - Πολιτικού Μηχανικού Ε.Μ.Π.
- 8 Αρχαιογνωστικά**
Το όνειρο της τέλει κοινωνίας ή η Αρχαιολογία της ουτοπίας
Του Γιώργου Σταϊνχάουερ, Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων
- 12 Ερευνητικά**
Ο Τρωικός πόλεμος, τα Ομηρικά Έπη και οι Αρχαιολογικές μαρτυρίες
Του Κωνσταντίνου Γιαννακού, Δρα Πολιτικού Μηχανικού, Fellow ASCE, Μέλους Εταιρείας Μελέτης Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας/ΕΜΑΕΤ.
- 16 Ιστορικά**
Οργεώνες ή η σημασία του Πειραιώς στη μελέτη της εξελίξεως του Αττικού Σωματειακού Δικαίου
Του Μιχάλη Βλάχου, Δικηγόρου ε.τ.
- 18 Επικαιρικά**
Συνέντευξη Αντιπεριφερειάρχη Πειραιά Γιώργου Γαβρίλη
Μεγάλα έργα ανάδειξης αρχαιολογικών χώρων στο πρόγραμμα της περιφερειακής ενότητας Πειραιά το 2017
- 20 Ματιές στην Πειραιϊκή Ιστορία**
Ο Πειραιάς το 1916-1917 μέσα από 12 επιστολικά Δελτάρια
Του Δημήτρη Κρασονικολάκη, Αντιπροέδρου Φιλολογικής Στέγης Πειραιά, Προέδρου Ινστιτούτου Πειραιϊκών Ερευνών
- 24 Εν τέλει... Σχολιογραφικά**

“ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου “ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ & ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ”
Αλκιβιάδου 229, 185 36 Πειραιάς • Τηλ.: 210-42.88.018 - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017

• ΚΩΔ. ΕΝΤΥΠΟΥ 035702 • Τεύχος 57 - Οκτώβριος - Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2016

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς,
Τηλ. 210-4060000

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ:

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
Πύλης 75-79, 185 33 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4121935

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΑΡΔΑ
ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
ΓΕΡ.-ΝΙΚ. ΜΠΟΥΓΑΣ

Το περιοδικό κυκλοφορεί εκτός εμπορίου.
Διανέμεται δωρεάν.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά τις
απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου.

ΑΤΕΛΙΕ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ - ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.
Κολοκοτρώνη 144, 185 36 ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ.: 210-41 82 591, 210-4537521, Φαξ: 210-45 32 911

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ “ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”

- Δημαρχείο Πειραιά: Πλ. Κοραή 1
- Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά: Χαρ. Τρικούπη 31

Βιβλιοπωλεία:

- ΑΙΓΗΙΣ: Βασ. Γεωργίου Α΄ 11, Πειραιάς
- ΒΙΒΛΙΟΤΟΠΙΑ: Εθνικής Αντιστάσεως 23, Πειραιάς
- ΝΕΟΣ ΚΥΚΛΟΣ: Καραοή & Δημητρίου 43, Πειραιάς
- ΣΤΑΧΥ: Πραξιτέλους 121 και Τσαμαδού 57

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Οι δύο κυκλικόι πύργοι της Ηετιώνειας Πύλης στο Καστράκι Δραπετσώνας

Ο ΤΡΩΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ, ΤΑ ΟΜΗΡΙΚΑ ΕΠΗ ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού

Δρα Πολιτικού Μηχανικού, Fellow ASCE,
Μέλους Εταιρείας Μελέτης Αρχαίας
Ελληνικής Τεχνολογίας/ΕΜΑΕΤ.

Τα Ομηρικά Έπη, η Ιλιάδα και η Οδύσσεια, που περιλαμβάνουν την (Ιωνική) εκδοχή του Τρωικού Πολέμου η οποία επικράτησε, αποτέλεσαν τη βάση της Ελληνικής παιδείας και του Ελληνικού Πολιτισμού σε ολόκληρη την κλασική εποχή, αλλά και τη ραχοκοκαλιά της ανθρωπιστικής παιδείας μέχρι και την εποχή της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και τους χρόνους της εξάπλωσης του χριστιανισμού. Στη συνέχεια με την αναβίωσή τους από τη Βυζαντινή παιδεία, κυρίως μετά τον όγδοο αιώνα μ.Χ., και στη συνέχεια μέσω της μεταφοράς τους στην Ιταλία, από Έλληνες λογίους, άσκησαν βαθιά επίδραση στον πολιτισμό της Ιταλικής Αναγέννησης και της Ευρωπαϊκής συνέχειάς της, του Διαφωτισμού. Αποτέλεσαν έτσι τα σημαντικότερα ποιητικά έργα της κλασικής Ευρωπαϊκής παράδοσης [1, σελ.15]. Η αξία των ομηρικών επών δεν ήταν μόνο λογοτεχνική αλλά και παιδαγωγική. Οι αρχαίοι Έλληνες ανεγνώριζαν τη λογοτεχνική, μορφωτική και εκπαιδευτική αξία των ομηρικών επών, χρησιμοποιούσαν την Ιλιάδα και την Οδύσσεια ως «σχολικά εγχειρίδια» για την εκπαίδευση των παιδιών τους, ώστε να γνωρίσουν την ιστορία και τη θρησκεία τους, να συναντήσουν τους ήρωές τους, τα πρότυπά τους, αλλά και να αφομοιώσουν διδαχές. Όπως λέγει ο Πλάτων, ο Όμηρος ήταν ο ηγεμών της παιδείας στην Ελλάδα («*Ἀλλὰ δὴ εἰ μὴ δημοσία, ἰδίᾳ τισὶν ἡγεμὼν παιδείας, αὐτὸς ζῶν λέγεται Ὅμηρος γενέσθαι,*» [2]). Είναι προφανές ότι επί δυόμισι χιλιετίες, τουλάχιστον, τα Έπη γαλούχησαν πολλές γενεές παιδιών και συνεχίζουν να το κάνουν ακόμη και σήμερα.

Ο Όμηρος, στην Ιλιάδα, περιγράφει - ως ποιητής - σαράντα ημέρες (μόνον), του δέκατου έτους της πολιορκίας της Τροίας (Ιλίου), έπειτα από μία πολεμική ναυτική εκστρατεία ενός συνασπισμού όλων των Μυκηναϊκών βασιλείων των Ελλήνων, με περισσότερα από χίλια (ακριβέστερα 1186) πλοία, στην απέναντι πλευρά του Αιγαίου πελάγους, στη βορειοδυτική ακτή της Μικράς Ασίας, εναντίον ενός συνασπισμού της Τροίας και των συμμάχων της (Εικόνα 1). Είναι η πρώτη καταγεγραμμένη (διασωθείσα) εκδήλωση - μέσω μιας στρατιωτικής εκστρατείας- της συναίσθησης και της συνείδησης της συλλογικότητας ως Δαναών και Αχαιών, των κατοίκων της Ελληνικής ηπειρωτικής ενδοχώρας, των νήσων και της Κρήτης. Η ένταξη του Πολέμου στο πλαίσιο μιας απόλυτης χρονολόγησης, αποκτά ιδιαίτερη σημασία, ιδιαίτερα σήμερα, στις δύσκολες συνθήκες που έχει περιέλθει ο Ελληνισμός και η Χώρα μας. Βέβαια, η Αργοναυτική εκστρατεία

προηγήθηκε του Τρωικού Πολέμου, αλλά αφ' ενός μεν συμμετείχαν μόνον εξήντα ήρωες και όχι το σύνολο των Μυκηναϊκών ανακτορικών κέντρων, αφ' ετέρου δε οι γραπτές πηγές, που την περιγράφουν, χρονολογούνται πολλούς αιώνες μετά τον Όμηρο. Μια μακρά συζήτηση συνεχίζεται ακόμη και σήμερα περί του Τρωικού Πολέμου: εάν και πότε έλαβε χώρα. Μερικοί ερευνητές χαρακτήρισαν τον Τρωικό Πόλεμο ως *ποιητική μυθοπλασία*, που δεν συνδέεται με την πραγματικότητα και άλλοι ως επικό άσμα των πράξεων ηρώων, που μας μεταφέρει την ηχώ πραγματικών γεγονότων.

Οι στίχοι των ποιητικών συνθέσεων, της *Ιλιάδος* και της *Οδύσσειας*, δεν θεωρούνται πρωτεύουσα ιστορική πηγή, από τους αρχαιολόγους, παρά την αντίθετη - περί αυτού - άποψη των Ελλήνων της κλασικής εποχής. Τα υλικά ευρήματα των ανασκαφών αλλά και οι γραπτές μαρτυρίες που ανευρίσκονται σε παπύρους, πήλινες πινακίδες, επιγραφές σε λίθινες επιφάνειες κ.λπ., θεωρούνται από τους αρχαιολόγους ως οι κύριες και αξιόπιστες πηγές πληροφοριών για τα γεγονότα του παρελθόντος, συνεπώς και της εποχής, που τα Έπη αναβιώνουν.

Φαίνεται ότι, τα πολύ αρχαία χρόνια, τμήματα της *Ιλιάδος* και της *Οδύσσειας* κυκλοφορούσαν μεταξύ των αοιδών (των ανθρώπων που τραγουδούσαν χωρία των Επών σε ακροατήρια), μέχρις ότου ο Λυκούργος, ο γνωστός νομοθέτης της Σπάρτης (χρονολογούμενος τον 9ο έως τον 7ο αιώνα π.Χ.), αφού επισκέφθηκε την Ιωνία, έφερε την ποίηση του Ομήρου στη Σπάρτη, όπως παραδίδει ο Πλούταρχος [4]:

«ἐκεῖ δὲ καὶ τοῖς Ὀμήρου ποιήμασιν ἐντυχὼν πρῶτον, ὡς ἔοικε, παρὰ τοῖς ἐκγόνοις τοῖς Κρεοφύλου διατηρουμένοις, καὶ κατιδὼν ἐν αὐτοῖς τῆς πρὸς ἡδονὴν καὶ ἀκρασίαν διατριβῆς τὸ πολιτικὸν καὶ παιδευτικὸν οὐκ ἐλάττονος ἄξιον σπουδῆς ἀναμειγμένον, ἐγράψατο προθύμως καὶ συνήγαγεν ὡς δεῦρο κομιῶν. ἦν γάρ τις ἤδη δόξα τῶν ἐπῶν ἄμαυρά παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἐκέκτειντο δὲ οὐ πολλοὶ μέρη τινά, σποράδην τῆς ποιήσεως, ὡς ἔτυχε, διαφερομένης· γνωρίμην δὲ αὐτὴν καὶ μάλιστα πρῶτος ἐποίησε Λυκοῦργος».

Εικόνα 1: Ανατολική Μεσόγειος.

Δηλαδή σε απόδοση στη νεοελληνική (από το συγγραφέα):

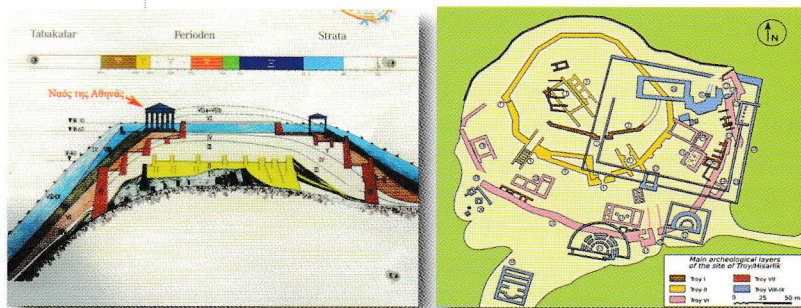
«εκεί, όπως φάνηκε, είχε την πρώτη επαφή με τα ποιήματα του Ομήρου, τα οποία είχαν διατηρηθεί μεταξύ των διαδόχων του Κρεοφύλου· και όταν διεπίστωσε ότι (τα Έπη) περιείχαν διατριβή επί της ηδονής και της ελευθερίας και επίσης μαθήματα πολιτικής και πειθαρχίας, όχι λιγότερο σπουδαία, ως μείγμα εκπαίδευσης και σπουδής, πρόθυμα τα ανέγραψε και τα συγκέντρωσε, για να τα πάρει μαζί του στην πατρίδα. Διότι υπήρχε ήδη κάποια αμυδρά φήμη στους Έλληνες για τα Έπη, κατείχαν δε μερικοί -όχι πολλοί- κάποια τμήματα, σποραδικά των ποιημάτων, τυχαία εδώ-κι-εκεί περιφερόμενα· μάλιστα δε, ο Λυκούργος ήταν ο πρώτος που τα έκανε (ευρύτερα) γνωστά».

Στην Αθήνα, τα Ομηρικά Έπη τελικά συγκεντρώθηκαν και κατεγράφησαν σε ενιαίο κείμενο επί Πεισίστρατου (561 έως 527 π.Χ.). Αυτό το κείμενο που διαμορφώθηκε από τον Πεισίστρατο, μετά από πολλές επεξεργασίες, ιδίως από τους Αλεξανδρινούς, και μετά από πολλές διορθώσεις και παρεμβάσεις κατά τους νεότερους χρόνους, είναι τα κείμενα τα οποία τελικά έφθασαν μέχρις εμάς [5, σελ.17].

Είναι προφανές λοιπόν γιατί δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό από τους επιστήμονες αρχαιολόγους, το ότι τα Ομηρικά Έπη είναι μια αμιγώς ιστορική διήγηση, αφ' ενός μεν λόγω των πολλών παρεμβάσεων στη μορφή του κειμένου που επιβίωσε μέχρι σήμερα, αφ' ετέρου δε με τις περιγραφές θεών να λαμβάνουν μέρος σε μάχες. Θα πρέπει να εξετασθούν αποκλει-

στικά οι αρχαιολογικές μαρτυρίες (υλικές και γραπτές) και τα συμπεράσματα που θα προκύψουν, θα μπορούν μετά να χρησιμοποιηθούν, σε σύγκριση με τα Ομηρικά κείμενα, ως κριτήρια για την αξιολόγηση της ιστορικής αξιοπιστίας του ποιητή [6], δηλαδή να διερευνηθεί η ύπαρξη ενός ιστορικού πυρήνα, που - πιθανά- εμπεριέχεται στις ποιητικές συνθέσεις των Επών.

Η έρευνα για την Τροία του Τρωικού Πολέμου, άρχισε από τον Frank Calvert, κατά τα μέσα του 19ου αιώνα μ.Χ.. Το καλοκαίρι του 1868, ο Heinrich Schliemann ξεκίνησε την προσπάθειά του να φέρει στο φως την Τροία, ακολουθώντας τον Όμηρο. Ο Calvert του υπέδειξε να καθορίσει ως σημείο εκκίνησης των ανασκαφών το λόφο του Χισσαρλίκ/ Hissarlik, που αποτέλεσε και το σημείο εκκίνησης της πλέον απίστευτης ιστορίας στην αρχαιολογία. Ο Schliemann έφερε στο φως μια ακμάζουσα ακρόπολη της Εποχής του Χαλκού⁴, στην είσοδο του Ελλησπόντου, επί της Μικρασιατικής πλευράς, στη θέση όπου η παράδοση τοποθετούσε την Ομηρική Τροία (Εικόνες 1, 2, 3). Η ακρόπολη αυτή ήκμασε από την 3η χιλιετία π.Χ. περίπου και συνέχισε να κατοικείται έως τη

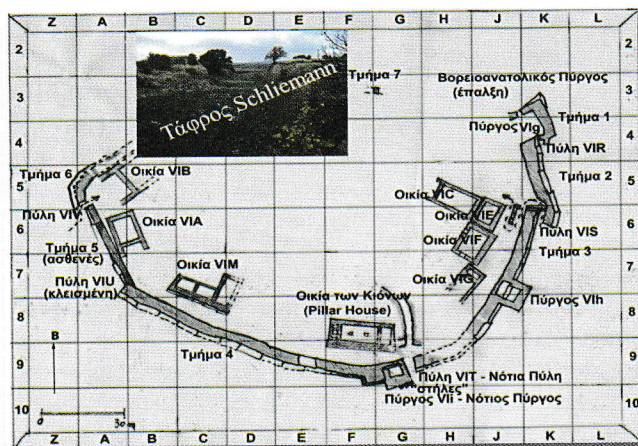
Εικόνα 2: Τροία με τα επάλληλα εννέα στρώματα, I έως IX: [αριστερά] συνολική τομή [7]^ο · [δεξιά] οριζοντιογραφία [8]^ο, με «μωβ» χρώμα η Τροία VI (βλ. και Εικόνα 3, του παρόντος).

Ρωμαϊκή εποχή, συνεπώς και κατά την περίοδο, που οι αρχαίοι συγγραφείς τοποθετούσαν τον Τρωικό Πόλεμο, δηλαδή – ανάλογα με το συγγραφέα – από το 1334 έως το 1136 π.Χ. [9]. Οι αρχαιολόγοι διαχώρισαν εννέα στρώματα/πόλεις (Εικόνα 2) και τα αριθμήσαν από την Τροία I (το βαθύτερο και αρχαιότερο στρώμα), μέχρι την Τροία IX (το πλέον πρόσφατο στο ανώτερο επίπεδο). Η «Ομηρική Τροία» είναι -πιθανότατα- η Τροία VI (1800/1700-1300 π.Χ.). Ότι απέμεινε σήμερα από την Τροία VI είναι μία στενή λωρίδα τειχών και κτισμάτων (Εικόνα 3). Μετά τα ευρήματα των ανασκαφών του Schliemann, ο Όμηρος δεν θα ήταν ποτέ πιά απλά ένας «ποιητής-παραμυθάς» και ο Τρωικός Πόλεμος θα περνούσε από το φανταστικό στην ιστορική πραγματικότητα, παρά τις επιμέρους διαμάχες που διαρκούν μέχρι σήμερα.

2. Φωτογραφία του συγγραφέα.

3. Το σχήμα δημιουργήθηκε από Bibi Saint-Pol, και αναρτήθηκε από τον Jan van der Crabben, ως public domain, και μπορεί (βλ. <http://www.ancient.eu/image/168/>) να χρησιμοποιηθεί, να αντιγραφεί ή να τροποποιηθεί χωρίς κανένα περιορισμό.

4. Εποχή, η οποία πήρε το όνομά της από την τεχνολογία αιχμής της εποχής, αρχίζει περί το 3300 π.Χ..

Εικόνα 3⁵ : Τροία VI (1800/1700-1300 π.Χ.), που περιλαμβάνει -πιθανότατα- και την Ομηρική Τροία. Απεικονίζεται σε φωτογραφία και η Τάφος του Schliemann, που κατέστρεψε το βόρειο τμήμα των τειχών.

Η Εποχή του Χαλκού/Bronze Age, που διαδέχθηκε την εποχή του λίθου και προηγήθηκε της εποχής του Σιδήρου, είχε ως βασικό χαρακτηριστικό τον μπρούντζο (Bronze) και την τεχνολογία παραγωγής του. Ο μπρούντζος είναι κράμα του χαλκού με κασσίτερο το οποίο στα ελληνικά λέγεται *κρατέρωμα* και είχε αποφασιστική επίδραση στην εξέλιξη του πολιτισμού, λόγω της ανωτερότητας των όπλων -που κατασκευάζονταν από το κράμα αυτό - και των επιπτώσεων που αυτή επέφερε στο παιχνίδι της επίδειξης δύναμης στη διεθνή σκηνή⁶. Η τεχνολογία παραγωγής του κρατερώματος είχε μεγάλη επίδραση στις μεθόδους παραγωγής της «βιομηχανίας»⁷ της εποχής όπως και στην καθημερινή ζωή.

Στην *Ιλιάδα* [5, Ραψωδία Β] περιγράφονται όλα τα Ανακτορικά κέντρα της Μυκηναϊκής Ελλάδας (της ηπειρωτικής ενδοχώρας, των νησιών και της Κρήτης) ως συμμετέχοντα -με ηγέτες τους (ελάσσονες) βασιλείς τους-, υπό τον «Ἄνακτα» (Μεγάλο Βασιλέα) Αγαμέμνονα των Μυκηνών, στην εκστρατεία εναντίον της Τροίας/Ιλίου, η οποία αντιπαρέταξε τους συμμάχους της. Οι σύμμαχοι της Τροίας/Ιλίου άρχιζαν, γεωγραφικά, από την περιοχή του Αξίου ποταμού και συμπεριελάμβαναν σχεδόν ολόκληρη τη Μικρά

Ασία· στην *Οδύσσεια*, μάλιστα, περιγράφεται ότι και ο Μένων, των Αιθίοπων, ήλθε ως σύμμαχος των Τρώων (Εικόνα 1).

Για να διαπιστώσουμε την αξιοπιστία των Επών, θα μπορούσαμε, κατ' αρχάς, να συγκεντρώσουμε τα αρχαιολογικά ευρήματα από την Τροία και την ηπειρωτική ενδοχώρα, την Κρήτη και τα νησιά της Μυκηναϊκής Ελλάδας. Όμως [9]:

(α) Αφ' ενός μεν τα Μυκηναϊκά ανακτορικά κέντρα δεν απέδωσαν στοιχεία, που θα μπορούσαν αυτοτελώς να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα, τα δε αρχεία τους - αποτελούμενα από πήλινες πινακίδες, οι οποίες ψήθηκαν από τις πυρκαγιές, που κατέστρεψαν τα ανακτορικά κέντρα - αφορούσαν σχεδόν αποκλειστικά «λογιστικές καταγραφές» των ανακτόρων, σε ελληνική Γραμμική Β γραφή, κατά τις χρονικές στιγμές των καταστροφών τους (στην πλειονότητά τους περί το 1200 π.Χ., με εξαίρεση της Κνωσού, περίπου 200 χρόνια αρχαιότερες: 1400-1340 π.Χ.).

(β) Αφ' ετέρου δε, η ακρόπολη της Τροίας, στο υψηλότερο τμήμα της, εκεί που θα πρέπει να ευρίσκοντο τα ανάκτορα, και τα αρχεία τους, είχε «ξυρισθεί» ήδη κατά την αρχαιότητα, για να κατασκευασθεί ο ναός της Αθηνάς, των ύστερων χρόνων. Επί πλέον, ένα μεγάλο τμήμα του εξωτερικού δακτυλίου της ακρόπολης της Τροίας δίπλα στα τείχη, το βόρειο, κατεστράφη από τον Schliemann, κατά την έναρξη της πρώτης ανασκαφής του, με την διάνοιξη μιας γιγαντιαίας τάφρου, από την επιφάνεια του λόφου μέχρι τη βάση του (Εικόνα 3).

Από το 1868 αρχαιολογικές έρευνες, σε πολυάριθμες τοποθεσίες της ευρύτερης περιοχής της Μικράς Ασίας, της Ελλάδας, της Εγγύς και της Μέσης Ανατολής έφεραν στο φως πολιτισμικά κέντρα μεγάλης σπουδαιότητας για τη μελέτη της Εποχής του Χαλκού. Σήμερα πλέον γνωρίζουμε - χάρις στην αρχαιολογική έρευνα - όχι μόνο τους Τρώες και τους γείτονές τους, τους Μυκηναίους Έλληνες, αλλά και τους: Χετταίους/κατοίκους της Χώρας του Χάττι⁸, τους Αιγυπτίους, τους Ασσυρίους, τους Βαβυλωνίους, τους Χουρρίτες, τους Λούβιους κ.λπ. Μετά την αποκρυπτογράφηση των γλωσσών των λαών αυτών, τα αρχεία τους έδω-

5. Σχέδιο και φωτογραφία του συγγραφέα.

6. Ορείχαλκος είναι το κράμα χαλκού με ψευδάργυρο. Η ορθή ονομασία του μετάλλου, που χρησιμοποιείτο εκείνην την εποχή (Εποχή του Bronze) και της έδωσε το όνομά του, είναι Μπρούντζος και όχι ορείχαλκος (ούτε χαλκός).

7. Κατά την αρχαιότητα δεν υπήρχε βιομηχανία όπως την ορίζουμε σήμερα.

8. Οι κάτοικοι του Χάττι αυτοαποκαλούνταν, «*κάτοικοι της Χώρας του Χάττι*», ενώ στη σύγχρονη βιβλιογραφία ονομάζονται Χετταίοι, από το αντίστοιχο όνομα στη Βίβλο, που αποδίδεται σ' αυτούς από τους σύγχρονους ερευνητές. Ο όρος «*Χετταίοι*» εμφανίζεται πρώτη φορά στη Βίβλο (*hitti, hittim*), για μια μικρή φυλή της Χαναάν στην Παλαιστίνη και υιοθετήθηκε από τους επιστήμονες, λόγω της φωνητικής ομοιότητάς του προς τη «Χώρα του Χάττι», στα κείμενα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού (βλ. [10] σελ.18-19 & 396, υποσ. 45, ο οποίος παραπέμπει και στο [11]).

σαν, στους σύγχρονους επιστήμονες, σημαντικές πληροφορίες για τους πολιτισμούς που είχαν αναπτύξει, τις μεταξύ τους σχέσεις, τους πολέμους όπως και για τις εμπορικές και τεχνολογικές ανταλλαγές τους.

Συνεπώς θα πρέπει να αναζητηθούν πρόσθετα στοιχεία - όσα υπάρχουν - από τον περιβάλλοντα, την Τροία και τη Μυκηναϊκή Ελλάδα, τότε κόσμο, πολύ περισσότερο αφού ο Τρωικός Πόλεμος, αν πράγματι έλαβε χώρα, πιθανολογούμε ότι δεν έγινε ερήμην του τότε περιβάλλοντος κόσμου, ο οποίος παρουσιάζεται - από τον Όμηρο, όπως είδαμε - να συμμετέχει. Θα πρέπει να διερευνηθούν οι γραπτές μαρτυρίες - αλλά και οι υλικές μαρτυρίες - από το Βασίλειο του Χάττι (Εικόνα 4), την Αίγυπτο των Φαραώ, το Λεβάντε/Εγγύς Ανατολή και την Κύπρο.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονισθεί ότι υπάρχει και ένα άλλο καθοριστικής σημασίας στοιχείο: το θέμα της υψηλής Τεχνολογίας αιχμής και της Τεχνογνωσίας (Know-how), αφού, σε όλες τις εποχές, η υψηλή Τεχνολογία αιχμής και η συνδεδεμένη με αυτήν Τεχνογνωσία, συνήθως διατίθενται κυρίως από τις εκάστοτε «μεγάλες δυνάμεις» και συνδυάζονται με μεγάλο πλούτο, κατασκευή μεγάλης κλίμακας μνημειακού χαρακτήρα έργων και στρατιωτική υπεροχή. Συνεπώς οι Μυκηναίοι Έλληνες - βάσει της υψηλής στάθμης της τεχνολογίας και της τεχνογνωσίας τους, όπως προκύπτει από τα αρχαιολογικά ευρήματα της Μυκηναϊκής εποχής στην Ελλάδα⁹ - θα μπορούσαν πιθανά να διαθέτουν τα χαρακτηριστικά μιας «μεγάλης δύναμης» της εποχής, κάτι που θα πρέπει να διε-

ρευνηθεί μέσα από τις αρχαιολογικές μαρτυρίες, που ήλθαν στο φως, σε όλον τον τότε γνωστό κόσμο.

Τελικά - επί πλέον των υλικών μαρτυριών που ήλθαν στο φως - ανευρέθησαν και γραπτές μαρτυρίες χρονολογούμενες τον 15ο και 14ο αιώνα π.Χ., που αναφέρονται στην Αχχιγιά(βα)/ Χώρα-των-Αχαιών (πινακίδες από τη Χώρα του Χάττι) και στην (Ν)Τανάγια/Χώρα-των-Δαναών (καταγραφές από την Αίγυπτο). Αυτά όμως θα μπορούσαν να αναλυθούν σε επόμενα άρθρα.

Εικόνα 4¹⁰: Χώρα του Χάττι, Συνομοσπονδία Αρζαβα/Ασσουβα/Ασία και λοιπές περιοχές στη Μικρά Ασία των μέσων της 2ης χιλιετίας π.Χ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα, Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 47.
- [2] PLATO, *Respublica*, Stephanus page600, section-α, line9-10, TLG.
- [3] TLG/Thesaurus Linguae Graecae, A digital library of Greek Literature, www.tlg.uci.edu, University of California, Irvine.
- [4] Πλουτάρχου, Βίος Λυκούργου, Κεφ.4, Τμ.4, Γρ.1-12, TLG.
- [5] Όμηρος. *Ιλιάς*. 1992. Εκδόσεις Κάκτος, τομ.87, Ραψωδίες Α-Δ, Αθήνα.
- [6] Chadwick, J.2000. Ο Μυκηναϊκός Κόσμος, Gutenberg, Αθήνα, σελ.364· 1976, *Mycenaean World*, Cambridge University Press, 1976.
- [7] Τροία, Αρχαιολογικός Χώρος, Σχέδια ανηρτημένα σε πινακίδες. Φωτογραφίες του συγγραφέα.
- [8] Ancient History Encyclopedia, lemma Troy, by Mark Cartwright, <http://www.ancient.eu/troy/>.
- [9] Γιαννακός, Κ. 2016. *Τεχνολογία, Μαρτυρίες και η Χρονολόγηση του Τρωικού Πολέμου - Μυκηναϊκά Ευρήματα σε Χαττούσα, Μικρά Ασία, Αίγυπτο, Κύπρο, Λεβάντε*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- [10] Bryce, T. 2005. *The Kingdom of the Hittites*, NY, Oxford University Press, 2nd edition.
- [11] Singer, I. 2011. *The Calm Before the Storm: Selected Writings of Itamar Singer on the End of the LBA in Anatolia and the Levant* (series: Writings from the Ancient World Supplement), Leiden.
- [12] Giannakos, K. 2016. Cutting-Edge Technology and Know-How of Minoans/Mycenaeans during LBA and Possible Implications for the Dating of the Trojan War, *TALANTA (XLVI-XLVII)*, 2014-2015, 51-79.

9. Κατασκευές οικοδομικές, έργα αντιπλημμυρικά και ανάκτησης γης, παραγωγή μετάλλων κ.λπ. ([9], [12]).

10. Σχέδιο του συγγραφέα βασισμένο σε πολλές δημοσιεύσεις, βλ. [8, σελ. 36].